

Eleştirel Düşünme Epistemik Olarak İrrasyonel mi?

Aslı Üner Kaya*

Özet

Michael Huemer ‘*Is Critical Thinking Epistemically Responsible?*’ (2005) isimli makalesinde eleştirel düşünmeyle ilgili üç yaklaşımı ele alır. Buna göre eleştirel düşünme; (1) uzmanların bir konuyla ilgili vardığı sonuçları kabul etme, (2) konuyla ilgili kanıtları veya argümanları kişinin kendisinin değerlendirmesi, (3) cevapları aramaktan veya cevaplara odaklanmaktan vazgeçmek şeklinde karakterize edilebilir. Eleştirel düşünme ile ilgili kaynaklarda öğrencilere genellikle (2) stratejiyi takip etmeleri tavsiye edilir ve bu yaklaşım eleştirel düşünme konusunda en çok benimsenen yaklaşım olarak bilinir. Ancak, Huemer’a göre yanlıştan kaçınmak ve doğru inançlara sahip olmak için (1) ve (3) strateji (2) den daha üstündür. Hatta Huemer (2)’nin açıkça irrasyonel olduğunu iddia eder. Kürtajın ahlaki olup olmadığı, silah sahipliği ya da evrime dair konularla ilgili güncel meselelerden örnekler veren Huemer bu konular hakkında bilgisi olmayan kişilerin doğru inançlara nasıl sahip olabileceğini sorarak uzman görüşünün önemini vurgular. Ayrıca tıp biliminden de örnekler vererek bu alanda neredeyse kimsenin eleştirel düşünmeyi desteklemediğini ve benzer alanlarda uzman görüşünün kişinin kendi değerlendirmesinden daha üstün olduğunu belirtir. Bu bölümde amacım ilk olarak eleştirel düşünmenin ne olduğu üzerinde durmaktır. İkinci olarak ise Huemer’ın argümanını detaylı bir şekilde tanıtarak eleştirel düşünme üzerine bir değerlendirme yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Michael Huemer, Eleştirel Düşünme, Uzman Görüşü, Argüman, Rasyonalite.

* Dr. Öğretim Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, asliuner@hotmail.com

Is Critical Thinking Epistemically Irrational?

Abstract

Michael Huemer discusses three approaches to critical thinking in his article, 'Is Critical Thinking Epistemically Responsible?' (2005). Accordingly, critical thinking is that; It can be characterized as (1) accepting the conclusions of experts on a topic, (2) evaluating one's own evidence or arguments on the topic, and (3) giving up looking for or focusing on answers. In resources about critical thinking, students are often advised to follow strategy (2), and this approach is also known as the most adopted approach to critical thinking. However, according to Huemer, strategies (1) and (3) are superior to strategy (2) to avoid wrong and have correct beliefs. Giving examples of current issues such as whether abortion is moral or not, gun ownership, or issues related to evolution, Huemer emphasizes the importance of expert opinion by asking how people who are not knowledgeable about these issues can have correct beliefs. He also gives examples from medical science, stating that almost no one supports critical thinking in this field and that in similar fields, expert opinion is superior to one's own evaluations. My aim in this section is to first focus on what critical thinking is. Secondly, I will make a critical evaluation on critical thinking by introducing Huemer's argument in detail.

Keywords: Michael Huemer, Critical Thinking, Expert Opinion, Argument, Rationality.

1. Eleştirel Düşünme Nedir, Ne Değildir?

“Eleştiri, etimolojik olarak Yunanca ‘*critic*’ ya da ‘*kritike*’ sözcüklerinden gelen ve Latinceye ‘*criticus*’ olarak aktarıldıktan sonra, giderek farklı dillerde ‘yargılama sanatı’ anlamında kullanılmaya başlanan bir kavramdır.” (Şenşekerci, Bilgin, 2008, s.21) Bir tür yargılama sanatı olarak eleştirel düşünme ilk kez M.Ö. 4. yüzyılda Sokrates tarafından kullanılmıştır. O, karşılaştığımız her düşüncenin sorgulamaksızın kabul edilememesi gerektiğini en iyi bilen ve bunu uygulayan filozofların başında gelir. Hakikate sorular yoluyla ulaşmaya çalışan Sokrates bir konu hakkında derinlemesine düşünmenin ve sorgulamanın önemini vurgular. “Sokrates, rakiplerinin argümanlarını onlara bir dizi soru sorarak yok etmekte ve böylece düşüncelerindeki tutarsızlıkları açığa çıkarmaktadır.” (Durhan, 2021, s.89). Sokratik yöntem olarak bilinen bu strateji bir tür eleştirel düşünme örneği olarak kabul edilmiş ve günümüze kadar etkisini yitirmeden gelmeyi başarmıştır.

Bilgiye ulaşmanın son derece kolay olduğu bu dönemde, bize sunulan verileri olduğu gibi kabul etmeyerek onları akıl süzgecinden geçirmek gerekli bir hal almıştır. Bu gereklilik, eğitimcilerin eleştirel düşünme tekniklerini giderek artan bir özenle ele almasına ve aynı özenle öğrencilere aktarmasına yol açmıştır. Eleştirel düşünme, öğrencilerin kendilerine sunulan bilgileri ezberlemekten daha fazlasını yapmalarına yardımcı olur. Günümüzde öğrencilere eleştirel düşünme becerisi kazandırabilmek eğitimin en önemli hedeflerinden biridir. Eleştirel düşünme öğrencilerin belli bir konuyla sınırlı kalmayıp daha akılcı ve daha net düşünebilme kapasitesini geliştirir. Eğitimciler bu beceriyi kazandırırken öğrencilere; görüşlerinin yeni gelen veriler ışığında değişebileceğini, başkalarının fikirlerine saygı duymalarını, mevcut kanıtları bağımsız bir şekilde analiz etmelerini ve her şeyi doğru kabul etmeyerek sorgulamaya açık olmalarını aşlamaya çalışır.

Eleştirel düşünmenin amacı insanların ne yapacakları ya da neye inanacakları konusunda açık ve rasyonel düşünebilmelerini sağlamaktır. Bu kazanım yaşamın her alanında çok önemlidir ancak özellikle kişinin iddialarını destekleyecek rasyonel argümanlar sunmaya çalıştığı eğitim hayatında çok daha önemlidir. Eleştirel düşünme eğitimi; zeki fikirler oluşturmamızı, doğru kararlar vererek en uygun eylemi gerçekleştirmemizi ve bize sunulan akıl yürütmelerin hatalı olup olmadığını anlayabilmemizi

sağlayan yetiler kazandırır (Moore, Parker, 2014). Geçmişte hayalini bile kuramadığımız ancak günümüzde bizzat şahit olduğumuz bilimsel başarıların ardında bu beceri yatmaktadır. Eleştirel düşünmenin belki de en önemli işlevi bilimde elde edilen başarıların ardında yatan bu yöntemi hayatın her alanına yaymaktır. Eleştirel düşünmenin bir eğitim hedefi olarak tanımlanması John Dewey tarafından gerçekleştirilmiştir. Dewey eleştirel düşünme yerine daha çok ‘yansıtıcı düşünme’ (reflective thinking) terimini kullanır (Dewey, 2022, s.28). Dewey’e göre eleştirel düşünme “herhangi bir inanç ya da varsayılan bir bilgi biçimi üzerine, onu ve onun yol açtığı daha ileri sonuçları destekleyen kanıtlar ışığında etkin, sürekli ve dikkatli bir biçimde düşündürmektir.” (Dewey 2022, s.21).

Eğitimciler, eleştirel düşünmenin en az üç özelliğe sahip olduğuna inanır:

- (a) Kişinin neye inanacağı veya ne yapacağı konusunda karar vermesi amacıyla yapılır
- (b) Düşünmeyle meşgul olan kişi düşünmeye uygun yeterlilik ve doğruluk standartlarını yerine getirmeye çalışır.
- (c) Düşünme, ilgili standartları belirli bir eşik düzeyine kadar yerine getirir. (Hitchcock, 2024).

Gündelik hayatta ‘eleştiri’ kelimesi genellikle olumsuz bir anlam çağırıştır. Oysa eleştirel düşünme diğer insanları aşağılamak, saldırganca davranmak anlamına gelmez. Aksine karşılaştığımız bir düşünceyi eleştiri süzgecinden geçirmek insanlara yardım etme amacı taşımalıdır (Moore & Parker, 2014, s.3). Burada amaç bir tartışmada üstün gelmek değil, herhangi bir konu hakkında doğrulara ulaşmaktır. Eleştirel düşünme becerisine sahip olabilmemiz için bazı yetilere de sahip olmamız gerekir. Bunlar arasında en önemlileri dikkatli dinleme ve okuma, argümanları değerlendirme, örtük varsayımları bulma ve iddiaların sonuçlarını izleyebilme yeteneğidir (Moore & Parker, 2014).

Tartışmalar tüm rasyonel söylemin temel bileşenleridir. Herhangi bir tartışma esnasında karşımızdaki kişiyi kendi inançlarımızın doğru olduğuna ikna etmeye çalışırken argümanlarımızı sunarız. Söz konusu ikna girişimleri çok farklı şekillerde karşımıza çıkabilir ve bunların hepsi argüman olarak adlandırılmaz. Argüman ‘bir sonuç ile o sonucu desteklemeyi amaçlayan öncüllerden oluşan önermeler kümesidir.’ (Bowell & Kemp, 2020, s.9).

Tartışma sırasında kullanılan argümanları belirledikten sonra güvenilir olup olmadıklarına karar vermemiz gerekir. Argümanlar, onların güvenilir olup olmadığını belirlemek için kullanabileceğimiz bir dizi resmi kurala dayanır. Mantık sayesinde argümanların yapısını analiz ederek geçerli olup olmadıklarını tespit ederiz. Mantık; argümanları ve akıl yürütmeleri denetlememize yarayan bir disiplin iken eleştirel düşünme gerçeği yalandan, makul inançları makul olmayandan ayırmak için mantığı kullanan bir değerlendirme sürecidir. Eleştirel düşünürler genel olarak argümanlarla özel olarak ise bu argümanların inanmak veya eylemde bulunmak için sağlam gerekçeler sunup sunmadığıyla ilgilenirler. Eleştirel düşünme ile insanların bizi ikna etme girişimlerini çözümleme becerimizi geliştirdiğimiz takdirde onları doğru yorumlayabilir ve başvurdukları ikna yönteminin makul bir argüman olup olmadığını anlayabiliriz (Bowell & Kemp, 2020, s.9). Bu da bizim yanlış inançlardan kaçınarak doğru inançlara sahip olmamızı sağlarken aynı zamanda iyi eylemlerde bulunmamıza da yardımcı olur. Üstelik bu kazanım, öğrendiklerimizi kendi ikna yöntemlerimize de uygulayarak fikirlerimizi makul argümanlarla savunmamıza da katkı sağlar (Bowell & Kemp, 2020, s.2-3).

Eleştirel düşünmenin, herkesin üzerinde uzlaştığı ortak bir tanımı yoktur ve bu konuda bir çeşitlilik söz konusudur. Ancak genel olarak kabul edilen kişinin kendine sunulan argümanlarla yetinmeyerek onları bir değerlendirmeye tabi tutmasıdır. Michael Huemer bu şekilde anlaşılan ve uygulanan eleştirel düşünme sürecinin irrasyonel olduğunu iddia eder. Huemer birbirinden ayrı üç eleştirel düşünme stratejisinden bahsederek birçok alanda yanıltan kaçınmak ve doğru inançlara ulaşmak için uzman görüşünün kendi değerlendirmelerimizden daha üstün olduğuna inanır. Kürtajın ahlaki olup olmadığı, silah sahipliği ya da evrime dair konularla ilgili güncel meselelerden örnekler veren Huemer bu konular hakkında bilgisi olmayan kişilerin doğru inançlara nasıl sahip olabileceğini sorarak uzman görüşünün önemini vurgular. Ayrıca tıp biliminden de örnekler vererek bu alanda neredeyse kimsenin eleştirel düşünmeyi desteklemediğini ve uzman görüşünün kişinin kendi değerlendirmelerinden daha üstün olduğunu iddia eder.

2. Michael Huemer’da Eleştirel Düşünme

Huemer’a göre tartışmalı konulara yaklaşırken başvurabileceğimiz üç strateji vardır:

- (i) Uzmanların kendi alanlarıyla ilgili vardığı sonuçları kabul edebiliriz.
- (ii) İlgili kanıt ve argümanları kendimiz değerlendirebiliriz.
- (iii) Cevapları aramaktan vazgeçebiliriz. (Huemer, 2005, s.522).

Eleştirel düşünme söz konusu olduğunda birçok uzman ve konuyla ilgili kitaplar (ii) stratejiyi takip etmenin en doğru yol olduğunu iddia eder. Yani eleştirel düşünme genellikle ‘başkalarının entelektüel otoritesine güvenmek yerine, argümanları ve kanıtları kendi esaslarına göre değerlendirmeye yönelik bir girişim’ olarak kabul edilmektedir (2005, s.523). Ancak Huemer’a göre (ii) strateji irrasyoneldir ve (i) strateji herhangi bir konu hakkında yanlıştan kaçınmak ve doğru inançlara ulaşmak açısından (ii)’den daha üstündür.

Huemer bu iddiasını temellendirirken ilk olarak eleştirel düşünme kitaplarında geçen bazı ifadelerden örnekler verir:

- Bu kitabın amacı bir takım etik ikilemlere çözümler sunmak değil, okuyucuları bu konular hakkında kendi başlarına düşünmeye teşvik etmektir. (Thomson, 1999)
- Bu konuşmada, konunun tüm taraflarını adil bir şekilde dinlemeli ve ardından siz okuyucular, konu hakkında kendi kararınızı vermelisiniz. (Pojman, 1991, s.5)
- Umudum, bu tartışmaya dayalı fikir alışverişine maruz kalmanın, öğrencileri sürece bizzat katılmaya ve bu uygulama aracılığıyla felsefi akıl yürütme güçlerini geliştirmeye teşvik etmesidir. (Feinberg, 1996, xi)

Hem bu örneklerden hem de bir önceki başlıkta eleştirel düşünmeyle ilgili verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere eleştirel düşünme genellikle (ii) stratejiye uygun bir şekilde ele alınmış ve öğretilmiştir. Bu konuda şüpheli bir pozisyonda yer alan Huemer (i) stratejinin (ii)’den daha üstün olduğunu göstermek adına şu örneği verir: Bir arkadaşınızın yakın bir zamanda kronik bir karın ağrısı yaşadığını ve sizden tavsiye istediğini ve sizin de ona şöyle söylediğinizi varsayalım: “Sadece doktorların sözlerine güvenme. Teşhisi koy ve hastalığı nasıl tedavi edeceğine kendin karar ver.” (Huemer, 2005, s.523). Özellikle tıbbi konularda neredeyse hiç kimse bu tavsiyenin uzmanlara başvurmaktan daha doğru olduğunu düşünmez. Sağlığımızla

ilgili bir sorun söz konusu olduğunda doğru tedaviye karar vermek ve onu uygulamak için uzmanların bizden çok daha donanımlı olduğundan şüphe etmeyiz. Huemer bu örnekten yola çıkarak diğer tartışmalı konularda neden farklı davranmamız gerektiğini sorgular. Ona göre kişinin kendi hastalığına teşhis koyması nasıl akıllıca değilse farklı konularda da bu stratejiyi takip etmeye çalışması akıllıca olmayacaktır. Bu anlamda tıbbi konular ve diğer konular arasında anlamlı bir fark yoktur (Huemer, 2005, s.524).

Huemer yaygın bir şekilde kabul edilen eleştirel düşünme teorisinin tutarlı olmadığını göstermek adına bir örnek daha verir: Ahlaki realizm üzerine çalıştığınızı varsayalım. Eleştirel düşünme dersinden A almış bir lisans öğrencinizin yakın zamanda bu konuyu detaylı olarak araştırdığını, bütün eleştirel düşünme tekniklerini konuya uyguladığını ve bilişsel olmayan yaklaşımın daha makul olduğu sonucuna vardığını düşünelim. Bu durumda öğrencinizin vardığı sonuç olan gayri-bilişselciliğe mi inanırdınız? (Huemer, 2005, s.525). Huemer'a göre eleştirel düşünmenin uygulayıcıları burada bir ikilemle karşı karşıya kalır. Bu soruya evet cevabı verildiğinde kendi inançlarımızı oluştururken eleştirel düşünmeyi kullanmıyormuşuz gibi görünür. Diğer bir ifadeyle, ilgili kanıt ve argümanları kişinin kendisi değerlendirmemiş olur ve bu yolla eleştirel düşünmenin temel tavsiyesi de ihlal edilir. Hayır cevabı verildiğinde ise bu, ortalama bir öğrenci tarafından uygulanan eleştirel düşünme tekniklerine güvenilmediği anlamına gelir. Huemer'a göre, eğer bu teknikler güvenilirse gayri-bilişselciliğe inanmak gerekir. Eğer bu teknikler güvenilir değilse bu durumda neden öğrencilere bunlara güvenmeleri tavsiye ediliyor? (Huemer, 2005, s.526). Bu iki örnek dışında, kürtajın ahlaki olup olmadığı, silah sahipliği ya da evrime dair konularla ilgili güncel meseleler söz konusu olduğunda da olağanüstü bilişsel avantajları bulunmayan ve uzmanlardan görece daha az bilgiye sahip olan kişilerin kendi değerlendirmeleri yerine uzman görüşüne başvurmaları daha makul görünür. Huemer'a göre, tartışmalı konularda uzmanların görüşlerini benimsemek yanlış inançlardan kaçınmamızı sağlarken doğru inançlara ulaşma ihtimalimizi de yükseltecektir. Bu örneklerden yola çıkan Huemer ilgili kanıt ve argümanları değerlendirmenin her zaman rasyonel bir yol olmadığını ve herkes tarafından kabul edilen eleştirel düşünme teorisinin de tutarsız olduğunu göstermeye çalışır.

Huemer makalesinde ayrıca kendine yöneltilebilecek olası itirazlara da yer vererek bu itirazlara yönelik cevaplarını sıralar.

İtiraz 1. Bu itiraza göre belki de en makul yol ‘eleştirel düşünme’ ve ‘uzman görüşünü benimseme’ arasında bir uzlaşmaya varmaktır (Huemer, 2015, s.526). Bu şu anlama gelir: Herhangi bir konuyla ilgili çeşitli uzman görüşlerini inceleyip aynı zamanda bu görüşlerin dayandığı kanıt ve argümanlar hakkında kendi değerlendirmelerimizi yapabiliriz. Bu yolla ulaştığımız sonuç hem bizim hem de uzman görüşlerinin bir ortalaması olarak kabul edilebilir. Bu yaklaşım, kendi başına, her iki yoldan da üstün görünmektedir. Ancak Huemer bu yolun da yeterince güvenilir olmadığını belirtir. Böyle bir prosedürü takip ettiğimizde konuyla ilgili kendi görüşlerimiz uzmanların bilgisinden daha az öneme (ağırlığa) sahip olacaktır. Bu nedenle tüm uzmanların görüşlerine başvurmadığımız sürece kanıtlarla ilgili kendi incelememizi yapmamızın bir faydası da olmayacaktır (Huemer, 2015, s.527). Çok sayıda uzman ve onların bilişsel avantajları göz önüne alındığında kendi görüşlerimizin konunun genel değerlendirmesinde daha az önemli olacağı açıktır.

İtiraz 2. Bu itiraza göre, eleştirel düşünmeyi öğretmenin amacı öğrencilerin doğru cevaplara ulaşmasını sağlamaktan ziyade geleceğin akademisyen ve entelektüellerini yetiştirmektir (Huemer, 2015, s.527). Diğer bir ifadeyle, öğrencilere eleştirel düşünmeyi öğretmenin amacı yeni nesil filozoflar yetiştirmektir. Aksi takdirde yeni filozofların önü açılmayacak ve bunlar değerli araştırmalar yapamayacaktır. Huemer eleştirel düşünmenin pratik sonuçlarının tartışmaya açık olduğunu belirtir. Felsefe dersi gören öğrencilerin filozof olma ihtimali oldukça düşük olduğundan eğitim stratejisinin buna göre şekillenmesi akla pek yatkın gelmemektedir. Dolayısıyla Huemer’a göre bizim konumuz eleştirel düşünmenin epistemik olarak rasyonel olup olmadığını sorgulamaktır ve söz konusu itiraz konumuz açısından ilgisizdir (Huemer, 2015, s.528).

İtiraz 3. Eleştirel düşünmenin amacı genellikle yanlış inançlardan kaçınarak doğru inançlara sahip olmak şeklinde tanımlanır. Bu itiraza göre eleştirel düşünmenin hizmet ettiği başka epistemik değerler de olabilir (Huemer, 2015, s.528). Belki de değer verdiğimiz şey makul inançlar edinmektir. Huemer’a göre, ortalama bir insanın kendi inançlarının uzmanların inançlarından daha makul olduğunu beklemesi için hiçbir neden yoktur. Uzmanlar ilgili konulara çok fazla zaman ve enerji harcarlar bu sebeple olağanüstü bilişsel avantajlara sahip olmayan bir insandan daha iyi durumdadırlar. Dolayısıyla makul inançlara sahip olma isteği uzmanların görüşüne başvurma yerine eleştirel düşünmeyi desteklemez.

İtiraz 4. Bu itiraza göre, belki de bu makalenin tezi kendi kendini baltalamaktadır çünkü sıradan bir insanın herhangi bir konuyu Huemer’ın sunduğu nedenlere dayanarak değerlendirmemesi gerektiğini ima eder (Huemer, 2015, s.528-529). Bunun yerine yapılması gereken şey konuyla ilgili uzman görüşlerine başvurmaktır ve eleştirel düşünme uzmanları da genellikle kişinin kendi değerlendirmesinin ön planda olduğu eleştirel düşünmeyi destekleme eğilimindedir. Bu nedenle bu tezin değerlendirilmesinde ‘uzman görüşünü’ benimsersek aslında eleştirel düşünmeyi uygulamak zorunda kalacağız ve bu da bir paradoks oluşturuyor gibi görünmektedir. Huemer bu itirazı bertaraf etmek adına kendi argümanının sıradan insanlara değil de uzman topluluğuna yönelik olduğunu söyler. O, sıradan insanların, ilgili konuyu kendi başına değerlendirmelerini tavsiye etmediğinin de tekrar altını çizer. Huemer bu itiraza yönelik cevabını şu şekilde açıklar:

Ben daha çok profesyonel filozoflara, sıradan insanlara belirli türdeki konular hakkında eleştirel düşüncelerini tavsiye etmemeleri yönünde bir argüman öneriyorum.... Eğer uzmanlar benim argümanımla ikna olursa bunu sıradan insanlara açıklamaya devam edecekler ve o insanlar da bunu kabul etmek de haklı olacaklardır. (2005, s.529).

İtiraz 5. Bu itiraza göre, tartışmalı konularla ilgili doğru inançlara sahip olmak için öncelikle uzmanların yargılarına güvenmek istesek bile, başlangıçta hangi uzmanın güvenilir olduğunu belirlemek için yine de bir dereceye kadar eleştirel düşünmeye dayanmak zorundayız. Bu nedenle (ii) stratejinin tamamen reddedilmesi mümkün görünmemektedir (Huemer, 2005, s.529). Huemer bu itirazı yerinde bulur ve kısmen de olsa katılır. Cevap vermek adına ise makaledeki ana tezini bir kez daha, net bir şekilde, ortaya koymak ister: Ona göre kişinin kendi değerlendirmesine güvenmesinin yanlış olduğunu söylemek her zaman doğru değildir. Huemer ‘tartışmalı konularla ilgili kişinin doğrudan kendi yargısına ve muhakemesine güvenmemesi’ yönünde daha mütevazı bir tezi savunduğunun altını çizer.

Buradaki diğer problem kimlerin uzman olduğunun nasıl anlaşılacağıdır. Huemer’a göre tartışmalı konularda kişilerin X konusunda uzman olduğunun belirlenmesi X’in doğru olup olmadığına karar vermekten görece daha kolaydır (Huemer, 2005, s.529). Yani bir kişinin silah sahipliği konusunda uzman olup olmadığını belirlemek, silah sahipliğinin yararlı olup olmadığını belirlemekten daha kolaydır. Bu yüzden bize kimin uzman

olduğunu söyleyecek meta-uzmanlara ihtiyacımız yoktur. Örneğin bir alanda doktora derecesine sahip olmak, yine aynı alanda esreler kaleme almış ve çalışmalar yapmış olmak kimlerin uzman olduğunu anlamamızı kolaylaştıran önemli etkenlerdir.

3. Huemer’a Göre Eleştirel Düşünmenin Rasyonel Olduğu Durumlar

Huemer bazı konularda eleştirel düşünmenin değerli olduğunu inkâr etmez. Kişisel yaşamımızda karşılaştığımız bazı konularda değerli olan uzman görüşü değil kendi değerlendirmelerimizdir (Huemer, 2005, s.530). Örneğin, hangi işi yapmak istediğimiz, kiminle evleneceğimiz, hangi şehirde yaşayacağımız gibi konularda uzman görüşleri kendi değerlendirmelerimizden daha az değerli olacaktır. Buna ek olarak, uzmanların önyargılı olma ihtimalinin bulunduğu konularda da uzman görüşüne inanmak riskli olabilir: Bazı endüstri dallarını düzenlemek için hangi stratejilerin izlenmesi gerektiği konusunu merak ettiğinizi ve konuyla ilgili çalışmaları incelediğinizi varsayalım. Bu çalışmaları düzenleyen kişilerin tamamı yani bütün uzmanlar endüstrinin içinden kişilerdir. Bu kişilerin, fikir beyan ettiği konulardan çıkarları olduğu için, onların çalışmaları meslekten olmayan kişilerin yaptığı çalışmalarla kıyaslandığında daha az güvenilir olacaktır. Buradaki önemli husus hoşumuza gitmeyen ya da sevmediğimiz insanların fikirlerini, hiçbir gerekçemiz olmadığı halde, sırf önyargılı olabileceği için reddetme hatasına da düşmemektir (Huemer, 2005, s.530-531). Uzmanların önyargılı olduğu durumlarla karşılaşmak mümkündür ancak söz konusu önyargının bize mi yoksa uzmana mı ait olduğunun net olarak belirlenmesi gerekmektedir.

Sonuç

Hayatlarımızı, çoğu zaman, neyin doğru olduğuna inandığımıza ve neleri kabul ettiğimize göre şekillendiririz. Eleştirel düşünme, doğru inançlara ulaşmamıza ve doğru kararlar vermemize yardımcı olan bir beceridir. Bu sebeple hem eğitimde hem de diğer alanlarda uygulanması hayati bir önem taşır. Huemer ‘*Is Critical Thinking Epistemically Responsible?*’ (2005) isimli makalesinde eleştirel düşünme konusunda şüpheli bir tavır sergiler. Şüpheliler genel olarak, eleştirel düşünme savunucularının eleştirel düşünmenin neden değerli olduğunu açıklamalarını ve daha sağlam bir teorik temel ortaya koymalarını isterler. Huemer silah sahipliği, kürtaj ve evrim ile ilgili tartışmalı konulardan yola çıkarak eleştirel düşünmenin

değerini sorgular. Ayrıca, uzman olmayan kişilerin bu konularla ilgili inanç oluşturmada yetersiz bir yaklaşıma sahip oldukları yönünde cesur bir iddia da bulunur. Spesifik olarak makalenin amacını şu şekilde ifade etmek mümkündür: Eleştirel düşünmenin, en azından bahsi geçen tartışmalı konularda, epistemik açıdan güvenilir bir yaklaşım olduğu şüphelidir.

Huemer'a göre, eleştirel düşünmenin standart kabulü bize şunu söyler: Eğer kişi tartışmalı konularda doğru inançlar oluşturmaya karar verirse kendine sunulan argümanları ve kanıtları toplamalı ve bunları kendisi değerlendirmelidir. Konu hakkında bir izlenim edinebilirse bu izlenime dayanarak bir inanç da oluşturulabilir. Kişi bir izlenim edinemezse yargılamayı ertelemelidir. Huemer'ın üzerinde durduğu konu, kişinin tipik bir eleştirel düşünme eğitimi tarafından onaylanan muhakeme stratejisini kabul etmesinin irrasyonel olduğudur. Ona göre tartışmalı konularda sıradan bir insanın ulaştığı sonuç uzman güvenilirliğine eşit olmayacaktır. Eğer kendi değerlendirmelerimiz bizi uzman görüşüne başvurmaktan daha çok yanlış inanca sevk ediyorsa bu bizi epistemik açıdan da kötü bir duruma sokar. Eğer doğru inançlara ulaşmak için en güvenilir yöntemi kullanmamız gerekiyor ise bu yöntem başkalarının konuyla ilgili entelektüel otoritesine güvenmektir. Daha az güvenilir yöntemi kullanmak epistemik açıdan da güvenilmezdir. Dolayısıyla eleştirel düşünme stratejisi epistemik açıdan güvenilir değildir.

Huemer standart eleştirel düşünme stratejisinin 'epistemik kendine güven' üzerine kurulduğunu düşünür (Kary, 2013, s.4-5). Eleştirel düşünme elbette bir dereceye kadar kişinin kendine güvenmesini gerektirir. Bir kişi uzmanların entelektüel otoritesine ancak bu otorite makul temellere oturtulmuşsa güvenebilir. Eleştirel düşünme söz konusu olduğunda epistemik açıdan kendine güven önemlidir ama daha da önemlisi bu güvenin tam mı yoksa sınırlı bir güven mi olduğudur (Kary, 2013, s.4). Huemer, Thomson (1999), Pojman (1991) ve Feinberg'in (1996) ifadelerinden örnekler vererek eleştirel düşünmenin tam bir kendine güveni gerektirdiğini ima eder. Ancak, tek bir cümlelerinden yola çıkarak yukarıdaki yazarların 'uzman görüşüne hiçbir şekilde yer verilmemesi gerektiği' yönünde uç bir iddiayı savunduklarını söylemek de doğru olmayabilir. Dolayısıyla Huemer burada iddiasını yeterince güçlü bir şekilde desteklememektedir. Birçok düşünür için uzman görüşüne başvurmak eleştirel düşünmenin önemli unsurlarındandır. Uzman otoritesine olan sınırlı güven eleştirel düşünme ile uyumludur.

Huemer tartışmalı konularda hangi uzmanlara güvенеceğimize karar verirken bir dereceye kadar eleştirel düşünme unsurlarının gerekli olduğunu da kabul eder. 5. itirazda makaledeki ana tezini bir kez daha tekrarlama ihtiyacı duyarak şunları söyler:

Ben yalnızca, kamuya açık olarak tartışılan konularla ilgili, kişinin tartışılan konu hakkında doğrudan kendi yargısına ve muhakemesine güvenmemesi gerektiği yönündeki daha mütevazı bir tezi savunuyorum. Bu, tartışmalı konularda hangi uzmanlara güvenileceğinin belirlenmesinde kişinin kendi yargısına ve muhakemesine güvenmesi gerektiği düşüncesiyle uyumludur. (Huemer, 2005, s.529).

Hangi uzmanın güvenilir olduğu ya da birbirinden farklı uzman görüşlerinin hangisinin daha makul olduğunu değerlendirecek olan, kişinin kendisidir. Ancak buradan eleştirel düşünmede uzman görüşünün önemli olmadığı sonucuna varmak da hatalı olacaktır. Huemer'in en önemli katkısının 'eleştirel düşünmeyle ilgili daha kapsamlı bir resim geliştirmemizin gerekli olduğu' yönündeki tavrı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

1. Bowell, T. Kemp, G. (2020). *Eleştirel Düşünme Kılavuzu*, Çev. Bilge Tanrıseven, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitaplığı.
2. Dewey, J. (2022). *Nasıl Düşünürüz?* Çev. Halil Kayıkçı, Ankara: Fol Yayınları.
3. Durhan, G. (2021). “Eleştirel Düşünme: Bir Sokratik Sorgulama Metodolojisi”, *Temaşa Felsefe Dergisi*, 15: 86-97.
4. Feinberg, J. (1996). *Reason and Responsibility: Readings in Some Basic Problems of Philosophy*, Belmont, California: Wadsworth.
5. Flew, A. (2023). *Eleştirel Düşünmenin Yolları*, Çev. Hakan Gündoğdu, İstanbul: Profil Kitap.
6. Hitchcock, D. (2024). “Critical Thinking”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta & Uri Nodelman (editör.), = <https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/critical-thinking/>
7. Huemer, M. (2005). Is Critical Thinking Epistemically Responsible?, *Metaphilosophy*, 36:4, ss.522-531.
8. Moore, B. N., Parker, R. (2015). Critical Thinking. (11. Basım). McGraw-Hill Education.
9. Pojman, L. (1991). Introduction To Philosophy: Classical and Contemporary, Belmont, California: Wadsworth.
10. Thomson, A. (1999). *Critical Reasoning in Ethics*, London: Routledge.
11. Kary, D. (2013). Critical Thinking and Epistemic Responsibility, OSSA Conference Archive, 86. <https://scholar.uwindsor.ca/ossaarchive/OSSA10/papersandcommentaries/86>

